

КЛАСИФІКАЦІЯ ОБЛІГАЦІЙ: ОБЛІКОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Розглядається класифікація облігацій для цілей достовірного відображення операцій з облігаціями на рахунках бухгалтерського обліку

Постановка проблеми. Внаслідок реформування економіки України стало необхідним налагодити управлінський процес на всіх рівнях. А бухгалтерський облік, в свою чергу, повинен давати ґрунтовні відповіді на питання економіко-правового характеру. Без розкриття інформації про операції з облігаціями бухгалтерський облік не буде повним і не буде відповідати потребам користувачів даної інформації.

Саме ринкові умови господарювання ведуть до переосмислення теоретичних і методичних підходів до управління підприємством, зокрема контролю та обліку операцій з облігаціями.

Необхідно зазначити, що у процесі становлення ринкових відносин та динамічності економіки, облігації можуть стати популярним інструментом залучення позикового капіталу. Саме облігації мають ряд переваг над кредитним фінансуванням. Це, у першу чергу, вигідна відсоткова ставка та довгостроковий характер облігацій.

Облік операцій з облігаціями є одним із найбільш складних та суперечливих питань, що зумовлено дуалістичною природою облігацій, а саме, з одного боку облігація – це цінний папір, а з іншого – боргове зобов'язання. За таких умов, вважаємо, що доцільним є розробка класифікації облігацій саме для потреб бухгалтерського обліку.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. На сучасному етапі дослідження облігацій в бухгалтерському обліку проводять наступні науковці: О.П. Білик, Т.Г. Буй, М.П. Войнаренко, Т.В. Грищенко, С. Кирилов, О.В. Любкіна, І.О. Лютий, Я.М. Міркін, О.М. Мозговий, С.З. Мошенський, Т.В. Нічосова, Н.А. Пономарьова, О.К. Прімерова, Р.В. Рак та інші. Науковцями проводились дослідження у сферах обліку та контролю операцій з облігаціями.

Необхідно зазначити, що існує проблема, яка пов'язана з обліком і контролем операцій з облігаціями. Так, додаткових досліджень потребує саме розробка класифікації облігацій з урахуванням потреб бухгалтерського обліку та зацікавлених осіб.

Отже, надзвичайно актуальною є розробка та вдосконалення класифікації облігацій з урахуванням напрацювань вітчизняної та світової теорії і практики обліку.

Мета дослідження. Мета даного дослідження – це розвиток та представлення класифікації облігацій саме для потреб бухгалтерського обліку для їх достовірного відображення суб'єктами господарювання з метою представлення правдивої інформації зацікавленим особам, а саме – власникам, інвесторам, кредиторам тощо.

Викладення основного матеріалу. Фінансова та економічна криза, наслідком якої став дефіцит ліквідності, могла б похвалити обіг облігацій в Україні. Сьогодні облігація – це цінний папір, який представляє собою особливу форму існування позикового капіталу, що має свої переваги та певні недоліки.

Облігація як цінний папір має свої характеристики. Це, передусім, термін обігу та погашення облігацій, форма існування або форма випуску, емітент, спосіб отримання доходу, нарахування відсоткової ставки, рівень ризику та забезпеченості.

Облігації в чомусь схожі одна на одну, проте кожна з них має свої специфічні властивості. Наприклад, більшість корпоративних облігацій можуть надавати емітенту (позичальнику) право дострокового погашення, але його варіанти можуть значно відрізнятися для різних облігацій. Це говорить про відмінності в контрактних умовах, а також стійкість компаній, що випускають облігації. Це призводить до виникнення відмінностей в ступені ризику облігацій, цінах на них і очікуваній прибутковості. Ось чому дуже важливою є класифікація саме для потреб обліку і для достовірного відображення облігацій на рахунках бухгалтерського обліку.

За Бороздіним П. "будь-яка класифікація досить умовна, і все залежить від того, якій ознаці надається перевага і з погляду якого суб'єкта ринку розглядають ті чи інші цінні папери" [1, с. 58]. Судячи з цього висловлювання, класифікувати облігації можна за різними ознаками, беручи до уваги найбільш важливі. А також необхідно враховувати цілі, які ми переслідуюмо. В даному випадку важливим є класифікувати облігації саме для цілей бухгалтерського обліку.

Відповідно до законодавства України, а саме статей 7-10 Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок" [3] розрізняють наступні види облігацій:

1. відповідно до форми випуску:
  - документарні;
  - бездокументарні;
2. види облігацій, які може розміщувати емітент
  - відсоткові;
  - цільові;
  - дисконтні;
3. відповідно до терміну погашення:
  - з фіксованим строком погашення;
  - облігації з достроковим погашенням;
4. за видом погашення облігацій:
  - погашення грошима;
  - погашення майном;
5. відповідно до номінальної вартості облігації:
  - номінальна вартість, визначена в національній валюті;
  - номінальна вартість, визначена в іноземній валюті;
6. відповідно до власника облігацій:
  - облігації іменні;
  - облігації на пред'явника;
7. відповідно до емітента:
  - облігації підприємств;
  - облігації місцевих позик (внутрішніх та зовнішніх місцевих позик);
  - державні облігації України (внутрішніх та зовнішніх державних позик, цільові облігації внутрішніх державних позик України).

Дана класифікація не є досить повною та чіткою при відображенні операцій з облігаціями на рахунках бухгалтерського обліку.

Наприклад, такі науковці, як О.П. Білик, Т.Г. Буй, Т.В. Грищенко, О.В. Любкіна, І.О. Лютий, С.З. Мошенський, Т.В. Нічосова, О.К. Прімерова, Р.В. Рак [5, с. 120-121], зазначають, що суттєвим є вибір саме параметрів облігацій при їх класифікації. Відповідно до цього основними показниками є: забезпечення, строк погашення, номінал облігації. Що стосується забезпечення облігацій, то найбільше облігацій випускається, які забезпечені заставою під нерухомість, устаткування, цінні папери тощо. А також є облігації, виплати по яким гарантуються третьою особою. Щодо строку погашення облігацій, крім короткострокових, середньострокових та довгострокових облігацій науковці виділяють також “комерційні папери”, строк погашення яких менше 1 року. Що стосується номіналу облігації, як зазначається, він залежить від валюти, у якій залучено позикові кошти. [5, с. 120-121]

Хотілося б зазначити, що для організації бухгалтерського обліку обігу облігацій важливе значення належить класифікації облігацій за двома напрямками та наступними ознаками:

1. *за формою:*

- відповідно до наявності реквізитів у сертифікаті облігацій;
- відповідно до форми розміщення;

2. *за змістом:*

- по відношенню до емітента;
- за характером валюти, в якій виражено боргове зобов'язання по облігаціям;
- в залежності від нарахування доходу за облігаціями;
- відповідно до строку погашення;
- відповідно до форми погашення.

Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” [3] чітко визначає, що у сертифікаті облігації при випуску мають зазначатися такі обов'язкові реквізити: назва виду цінного паперу, найменування та місцезнаходження емітента, міжнародний ідентифікаційний номер цінного паперу, номінальна вартість облігації, загальна сума випуску, строк погашення, розмір та строки виплати відсотків (для відсоткової облігації), дата прийняття рішення про розміщення облігацій, серія та номер сертифіката облігації, підпис керівника емітента або іншої уповноваженої особи, засвідчений печаткою емітента. Крім того, Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку можуть встановлюватись додаткові реквізити у сертифікаті облігації. Наприклад, для відсоткової облігації – розмір та строки виплати відсотків і додається купон, в якому зазначаються серія та номер сертифіката облігації.

Що стосується форми розміщення облігацій, то їх є дві: документарна та бездокументарна або електронна. Необхідно зазначити, що в бездокументарній формі можуть випускатися лише іменні облігації. Основним нормативним документом, що регулює випуск таких облігацій є Положення про депозитну діяльність [6].

В залежності від характеру валюти, в якій може бути виражене боргове зобов'язання по облігаціям, розрізняють облігації в національній валюті та облігації, продаж яких здійснюється в іноземній валюті.

Дохід, що виплачується по облігаціям, залежить, передусім, від відсоткової ставки облігації. А тому розрізняють облігації відсоткові, цільові та дисконтні. Як правило, прибуток за відсотковими облігаціями виплачується у вигляді відсотків, а відповідно до умов випуску цільових облігацій погашення боргу та виплату доходу дозволяється здійснювати товарами та/або послугами. Що стосується дисконтних облігацій, то дохід по них становить дисконт – різниця між ціною придбання та номінальною вартістю облігації.

Такі вчені, як М.П. Войнаренко, С.З. Мошенський та Н.А. Пономарьова [2, додаток А.3] процентні облігації відносно їх відсоткової ставки ділять таким чином: по купонній ставці, по фіксованій купонній ставці, по плаваючій купонній ставці, по рівномірно зростаючій купонній ставці, з нульовим купоном, з оплатою на вибір (в обмін на акції компанії) та облігації змішаного типу.

Облігації також мають таку особливість, що вони можуть мати купон з фіксованою відсотковою ставкою, яка наперед дає можливість розрахувати річний прибуток для власника облігацій, а емітент (позичальник), у свою чергу, може знати свої річні витрати по облігаціям. Наприклад, облігації з плаваючою відсотковою ставкою можуть підвищувати неплатоспроможність фірми, так як точно не визначають її річні витрати, але саме облігації з плаваючою відсотковою ставкою дозволяють емітенту скорочувати відсоткові платежі по облігаціям.

При випуску облігацій у переважній більшості випадків емітент вказує термін, на який вони випускаються, і з настанням якого він зобов'язується повністю виконати свої зобов'язання перед власником цих цінних паперів. Відповідно до строку погашення облігацій розрізняють облігації з фіксованим строком погашення та облігації з достроковим строком погашення, якщо це передбачено умовами випуску та не суперечить чинному законодавству України.

Що стосується вже форми погашення облігацій, то позичальник може здійснювати оплату боргу грошима або своїм майном.

Кириловим С. [4, с. 9-10] у класифікації облігацій було виділено облігації в залежності від їх обміну на акції емітента. Це конвертовані та неконвертовані облігації. Під час випуску конвертованих облігацій емітент, який є відкритим або закритим акціонерним товариством, повинен зазначити можливість такого обміну в рішенні про випуск облігацій, а також це повинно бути узгоджено з власником цих боргових цінних паперів. Неконвертовані ж облігації, у свою чергу, не передбачають обміну на власні акції.

Узагальнюючи та систематизуючи вищесказане, зазначимо, що єдиної думки щодо сутності облігацій та їх характеристик і особливостей серед вчених немає.

Проблема однастайності у поглядах дослідників про сутність та ознаки облігацій не може не вплинути на класифікацію цього виду цінних паперів.

Аналіз існуючих класифікацій облігацій дозволив розробити класифікацію з урахуванням потреб та цілей бухгалтерського обліку.

Запропонована нами класифікація облігацій не суперечить чинному законодавству і побудована з урахуванням особливостей відображення операцій з облігаціями на рахунках бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання (рис. 1).

Представлена нами класифікація може бути використана для цілей бухгалтерського обліку. А саме, при відображенні зобов'язань по облігаціям на рахунках бухгалтерського обліку можливим стає їх групування та відкриття аналітичних рахунків за певними ознакам та відповідно до змісту чи їх форми, що запропоновано нами на рис. 1.

Проведений аналіз дозволяє відзначити важливість даної класифікації у бухгалтерському обліку суб'єктів господарювання, так як нами було досліджено різні точки зору з приводу класифікації даних боргових цінних паперів. При складанні поданої класифікації облігацій до уваги було прийнято не лише різні погляди вчених у цій сфері, але й чинне законодавство України. Тому запропонована класифікація не може суперечити законам України, що врегульовують операції з облігаціями.

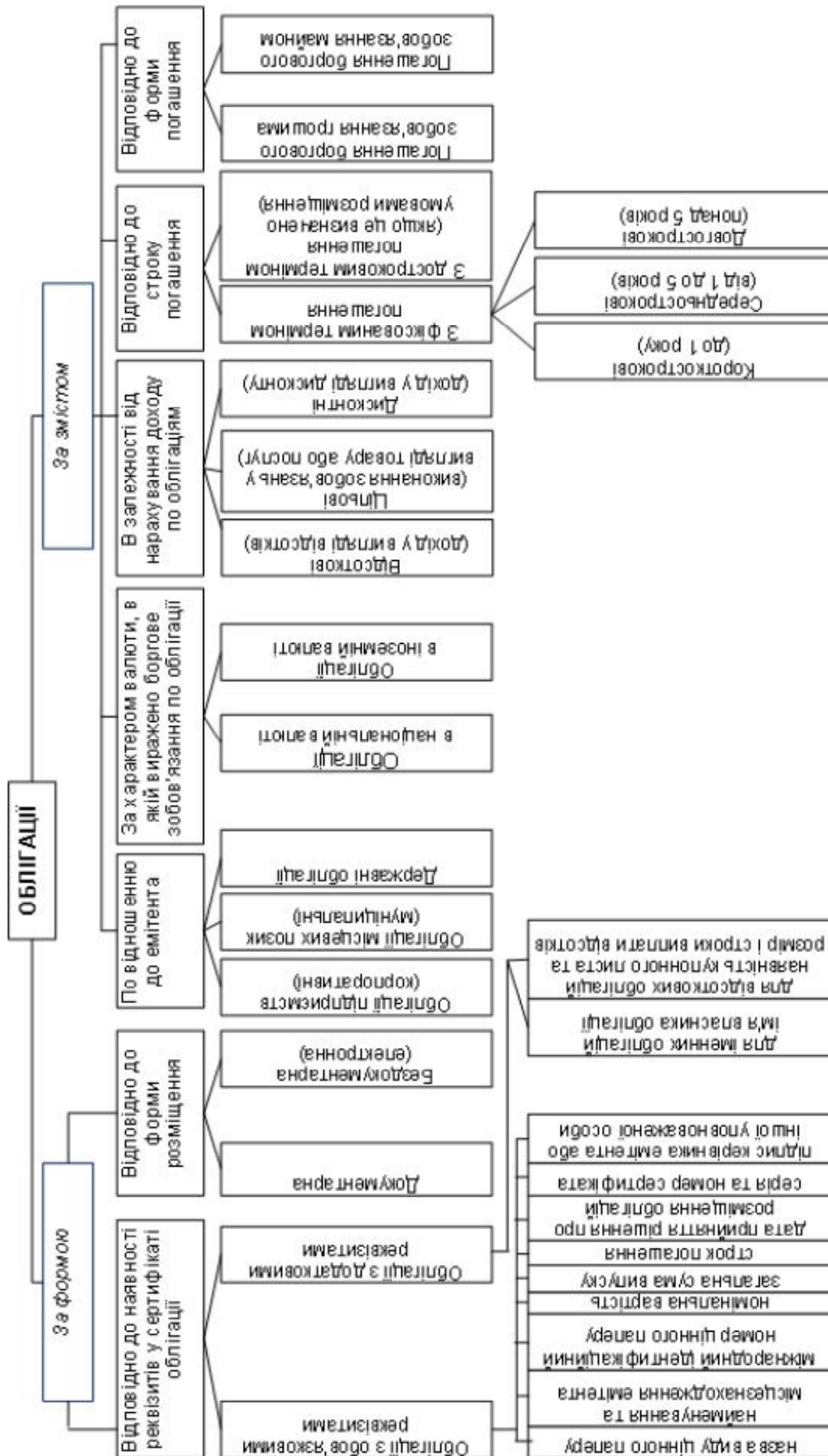

Рис. 1. Класифікація облигацій для цілей бухгалтерського обліку

Висновки та перспективи подальших досліджень. За сучасних умов господарювання традиційних джерел фінансування діяльності (прибуток підприємства, кредити банків, фінансування з державного бюджету) виявляється недостатньо для ефективного функціонування суб'єктів господарювання. В Україні існує дефіцит грошових коштів, необхідних для стабільного розвитку підприємств та впровадження новітніх технологій у їх діяльності.

На даному етапі економічного розвитку суб'єкти господарювання зіштовхнулись з проблемою залучення додаткових коштів для своєї діяльності через банківські кредити. За таких умов необхідним стає пошук нових джерел зовнішнього фінансування.

Альтернативою банківському кредиту можуть стати облігації – цінні папери, які є невід'ємною частиною ринку боргових зобов'язань, а також важливим джерелом фінансування виробництва та залучення позикового капіталу. Це визначає їх важливе місце в сучасному обліку.

Облігації, як об'єкт обліку, передбачають зобов'язання підприємства-емітента сплатити власнику цих цінних паперів певну суму коштів, а саме, номінальну вартість облігації, а також відсотки, розраховані за певною процентною ставкою у визначений термін в майбутньому.

Класифікація облігацій, як одна з умов організації їх обліку, потребує побудови саме за їх ознаками, які визначають особливості відображення зазначених об'єктів на рахунках бухгалтерського обліку. А тому нами була запропонована класифікація облігацій для відображення їх на рахунках бухгалтерського обліку відповідно до їх специфічних особливостей та умов випуску.

В подальшому планується розробити систему бухгалтерського обліку, яка б відповідала запропонованій класифікації облігацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Бороздин П.Ю.* Ценные бумаги и фондовый рынок. [учебное пособие] / П.Ю. Бороздин – М.: Инст-т экономики и права, 1994. – 520 с.
2. *Войнаренко М.П.* Корпоративні цінні папери: обліково-фінансовий аспект: [монографія] / М.П. Войнаренко, С.З. Мошенський, Н.А. Пономарьова – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 260 с.
3. Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок”
4. *Кирилов С.* Облігації підприємств. – Х.: Фактор, 2003. – 292 с.
5. *Лютый І.О., Грищенко Т.В., Любкіна О.В., Мошенський С.З., Білик О.П., Рак Р.В., Буй Т.Г., Нічосова Т.В., Прімерова О.К.* Ринок боргових цінних паперів в Україні: суперечності та тенденції розвитку. Монографія. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 432 с.
6. Положення про депозитну діяльність, затверджене рішенням ДКЦПФР від 26.05.98 р. № 61, зі змінами і доповненнями.